

O Janu Sokolovi vypráví jeho bratr Václav Sokol

S Václavem Sokolem rozmlouvali

Jaroslav Novotný a Jakub Češka.

Původním záměrem bylo interview s Václavem Sokolem o jeho bratru Janovi. Chtěli jsme položit předem připravené otázky, které by trochu mapovaly život Jana Sokola, otázky na Janovo dětství, dospívání a učení, na šedesátá léta, na dobu normalizace apod., kterými jsme chtěli získat jakési částečné průhledy do Janova života z pohledu jeho bratra Václava. Nicméně celý rozhovor se odvinul od úvodního vymezení našich představ úplně jinak, což je ostatně bytostná význačnost živého rozhovoru. Nepředkládáme tedy standardní interview, ale zaznamenané vyprávění Václava Sokola, a to vyprávění nikoli pouze o bratru Janu, ale také o vztahu obou bratrů.

Při úvodním vymezování našich představ, kdy jsme Václavu Sokolovi předestřeli, na co že se ho to vlastně chceme ptát, padla víceméně implicitně i otázka po jeho vztahu k jeho bratrovi. Od této otázky v pozadí se však náhle rozvinulo celé Václavovo vyprávění. Můžeme tedy výchozí otázku „interview“, která však takto explicitně nepadla, zpětně formulovat takto:

Jaký je tvůj vztah k tvému bratru Janu Sokolovi?

Já mám k bráchovi takovej zvláštní vztah. Nejvíc jsme se sblížili, když jsme se pohádali. To jsme spolu vlastně mluvili. To byly určitý střety. Pamatuju na jednu takovou příhodu z dětství. My jsme se s bráchou prali jako koně, jako všechny asi. Já jsem na bráchu trochu žárlil, on byl hezcí, takovej krasavec. Nadával jsem mu, že je krasavec. Přepрал mě. Ale jednou se přestal prát, byl jsem úplně mimo, úplně vyvedenej z míry, najednou jsem viděl, že byl trošku na měkko. Říkal: „Já, čoveče, když jsme bratři, tak si myslim, že by jsme se neměli prát.“ Byl jsem jako když se síla napne

někam, teď najednou tam překážka není a člověk by úplně spadl. Já jsem pak říkal: „No, když si to myslíš,“ a vod tý doby jsem se neprali.

Pohádali jsme se třeba při tom, když jsme dělali knížku pro Fanyнку, byl to Skovoroda. Chtěli po mně symboly ze starejch rytin, ale mně se protivilo překreslovat starý symboly perem. Říkal jsem: „Takovýhle obrázky ti může udělat každá žena z domácnosti.“ Brácha tenkrát říkal: „Tak kde je, tak to potřebuju, kde je ta paní z domácnosti?“ Nakonec jsem to udělal jako ta paní z domácnosti, tím jsem ustoupil. Tam jsme se dostali skutečně k sobě. Říkal jsem mu, že věcem výtvarnejm trochu rozumim a že každěj má dělat to svoje. Brácha byl naštvanej a říkal, že otázka odbornictví je pro něj velice palčivá. Tenkrát jsem vlastně s bráchou mluvil.

I třeba kolem *Bible*. Ze začátku jsem ty obrázky dělal ve vrátnici a dělal jsem je absolutně pro sebe. Když se to pak mělo vydat, přišel brácha a řekl: „Děláš to dobře, dobrý, udělej to, ale mělo by to bejt barevný a sdělný.“ Já jsem se prostě naštvál. Shádali jsme se, praštili dveřma. Pak jsem udělal jeden ústupovej obrázek Jonáše, kterej se mi nakonec líbí nejmíň. Je takovej ukecanej, didaktickej. Musím říct, že na tu barvu nejsem. Pak jsem přijal, že knížka, aby nebyla nudná, musí být barevná. Dělali jsem ji totiž jako učebnici. Měl jsem ideu, že to bude ze začátku hodně barevný a ke konci barvy budou ubývat. Protože černá, bílá, v tom je celá škála a ta barva je takovej samoúčel. Tak byla komponována ta maličká knížka předtím: *Poselství Ježíšovo*. Obrázky byly vesměs jednobarevný. Měly se střídat červený a modrý obrázky, jenom ukřížování mělo bejt černý. Vlastně se do toho dostával abstraktní princip, kdežto barevnost těch jednotlivějch obrázků to posouvala k realističnosti.

Ale i o sdělnost a barevnost jsem se dost snažil. Výsledkem je snad celkem rozumný kompromis. Původně jsem dělal obrázky velmi málo barevný a brácha říkal, že jsou velmi osobní. Říkal: „Hele, Bible není žádná literatura, to je věc v podstatě nadosobní, je to slepenec spousty různějch pohledů. Ta osobní poloha, no, bacha na to.“ Bylo to prostě pár takovejch střetů, kdy jsme spolu trochu mluvili. Byl vždycky silnějši i v argumentaci. Nestačil jsem mu, což mě samozřejmě štvalo, nechtěl jsem si to přiznat. Vlastně to máme i teď, když se sejdeme. Mluvíme spolu, řekl bych, velmi konvenčně. Kdežto bylo pár střetů, kdy jsme mluvili vážně. Nebylo to moc příjemný, ale byl tam kontakt.

J. N.: *Původně jsme se chtěli nejdříve zeptat na Janovo dětství. Zkusíme se k tomu vrátit. Mohl bys nějakým příběhem charakterizovat svého bratra v dětství?*

Pamatuju si, jak jsme chodili do kostela k Markétě, to jsme byli ještě malý kluci, a tam jsme jednou stáli před kostelem a k bráchovi přišel pan opat Opasek a říkal: „Tak co čteš?“ a brácha řekl, že *Sumu theologickou*, a já sem se tetelil, aby na mě nepřišel, protože já jsem tenkrát četl, tím pádem si na to pamatuju, takovej naprostej škvár, kterej se jmenoval *Piráti vzduchu*. Ale naštěstí na mě už nepřišel.

Brácha byl od začátku zázračný dítě. Jednou přišli příbuzný, to byl ještě strašně mrňavej, a vykládali něco o rozkladu barev, a nemohli si na něco vzpomenout a říkali: „Víš, takový jako ty duhy...“ a brácha řek: „Jo, myslíte spektrum,“ a to mu byly snad tři roky. Taky daleko víc rozuměl, co si rodiče povídali, protože se brzo učil francouzsky, a rodiče, když nechtěli, aby jsme slyšeli, o čem se spolu bavěj, tak mluvili francouzsky.

Ve mně prostě je taková nějaká žárlivost. Možná, že kvůli tomu jsem se s nim pral, ale nenávist v tom rozhodně nebyla. Jednou jsme se koulovali. Na garáži bylo takový malý okýnko. Brácha měl na něj přitisknutej obličej a já jsem koulí praštil do toho skla a ono se rozbilo. Viděl jsem, jak mu teče krev. To jsem nebyl rád. Prali jsme se, ale že by v tom byla nějaká nenávist, to ne. Jednou jsem přiběhl domu a křičel jsem na maminku: „Honza leží na poli, Kosnar ho praštil železem.“ Kosnar ho sice praštil železem, ale byla to nějaká boule, ne zas tak tragický. Pak je známá společná nechuť ke sportování. Ve společný rodinný anekdotě se vypráví, jak jsme sáňkovali a brácha pravil: „Kolikrát musím ještě sjíždět?“ Doma byli Laroussy a brácha v nich ležel. Obrázky tam byly krásný. Brácha už chodil brzo k madame Fiscalini na francouzštinu. Byl na to velmi pečlivej, dobře si to pamatoval. Sice jsem se učil taky, tatínek nás učil latinu, brácha si to všechno skládal do paměti, kdežto já ne. Tatínek měl vždycky svoji výchovnou doktrínu: chtěl, aby jsme byli klidní. To se mu do jistý míry podařilo. Trošku mám pocit, že ten klid je takovej olej vylitej na hladině a vespod je pěkněj bordel. To je ovšem možná jenom můj případ.

Jinak se pamatuju na momenty, kdy jsem bráchu nesmírně obdivoval. Babička jednou, byla už to stará chuděrka, spadla na zem a rozbila se. Krve bylo, no a já jsem začal ječet. Brácha se k tomu postavil absolutně věčně, neztratil hlavu. Dokonce musím říct, že měl brácha rysy statečnosti. Jednou jsme šli z Tejna z kostela a tam byli takový nějaký mladý chlapi, který byli namazaný a začli nás napadat. Já jsem se podělal a utekl, kdežto brácha sice ne umně, ale pral se s nima, normálně se nepodělal. Jinak jsme měli dětství velmi krásný, skvělý, měli jsme se velice rádi.

Brácha myslim ani nepropadl „křesťanství ze vzdoru“. Naši známí byli

1. Náš rodný domek v Břevnově. Projektoval a postavil otec arch. Jan Sokol. První patro je jeden kompaktní prostor, v přízemních pokojíčkách bydlel brácha s rodinou, kteří si to někdy kolem roku šedesát pět vyměnili s prof. Patočkou, bratrovým tchánem.

zavřený a církev perzekuována. Já jsem pak trochu deklaroval svoji víru jakožto protest. Chodil jsem ministrovat, křičoval jsem se, když se šlo kolem kostela. Trochu jsem to přeháněl a pak naopak jsem z toho úplně utekl. Kdežto brácha ani tohle nepřeháněl.

J. N.: Chtěl bych se zeptat ještě na rodinný zázemí...

Otec si postavil krásnej baráček na Břevnově, kterej byl sice velmi skromnej, za poměrně málo peněz, ale nesmírně půvabnej. Otec, skvělej architekt, si architekturu učinil prostorem k životu. Barák byl zařizován, nechci říct pod vlivem maminky, ale v její těsný součinnosti. Důsledkem vlivu maminky na architekturu domu bylo, že hlavní kvalita vychází zevnitř – z vnitřního prostoru, z funkce a ducha představy rodinného života. Naopak „kabát“, který je hlavní pro většinu architektů, nakonec jaksi „vyšel“ a otec s ním nebyl spokojen.

Nahoře je celej jeden velikej prostor, krovy otevřený, všechno v jednom prostoru. Na jedný straně byla veliká knihovna, ta byla dominantní.

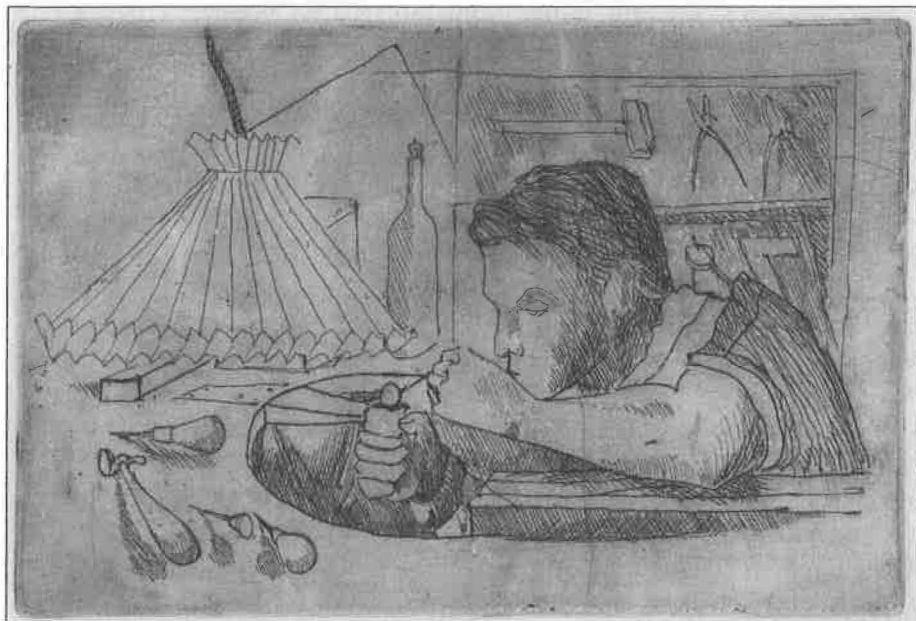

2. Celistvý prostor prvního patra rodinného domku.
Nahoře otcova pracovna, pod ní za knihovnou ložnice rodičů.

Nahoře nad ní otcova pracovna. Knihovna, to bylo naše. Všechno tam bylo ušlechtilý. A byl tam takovej řád, kterej byl vlastně úplně laskavej, mírnej, ale byl tam řád. To bylo velice krásné, bráchovi to myslím velice dobře vyhovovalo, moh se tam věnovat studiu. Se mnou to bylo těžké, já jsem byl astmatik, se mnou to vždycky tak jako skřípalo. Ale brácha byl vcelku zdravěj a ten domov byl nesmírnej.

J. N.: Chtěli jsme se zeptat na jeho učení, víme, že dělal zlatníka a hodináře...

Ano, to bylo potom až v padesátech letech. Brácha předtím chodil do arcibiskupského gymnázia. Bylo to skvělý gymnázium a on byl výbornej student. Ve čtyřicátym osmym to samozřejmě zrušili. Všichni lidi z tohohle gymplu pak měli na sobě už jakejsi cejch. Brácha dochodil osmi-letku, a ty zbývající dva roky, co tam potom chodil, nemusel už nic dělat. No ale potom začlo bejt zle, že dál nemůže atd. Tenkrát mu dali vybrat: buď horník, hutník nebo dlaždič. No ale rodiče strašně usilovali o to sehnat místo zlatníka, který bylo na Praze 8, kde to nikdo nechtěl. Pražský

3. Lept Václava Sokola z roku 1953. Bratr před fajnáglem nad schosfelem při zlatnické práci.

čtvrtě si to mohly mezi sebou čenžovat, takže hutník šel na Prahu 8 a místo zlatníka přešlo na Prahu 6. Tak se brácha dostal na zlatníka. Ukázalo se, že brácha je manuálně šikovnej, a jemu se tam taky líbilo. Vždycky o tom vyprávěl, jak jsou tam dobrý řemeslníci. Měl tam dobrý kamarády, takže to vlastně nebylo úplně blbý. Tam se potom vyučil a chtěl si dodělat i maturitu, ale kolem toho byly nepochopitelný peripetie. Nakonec se to nějak zlomilo.

V těch letech jsme to kádrově neměli nic moc. Maminčin brácha byl dlouho ve vězení. Původně byl v jednom z procesů odsouzenej k smrti, potom to změnili na doživotí. Otce vyhodili z úmprumu z profesury a teprve po dlouhejch letech se podařilo bráchovi dostat na matfyz.

Myslím že matfyz nedodělal, těsně před závěrem toho nechal. Přestaly ho bavit zkoušky a ten úřad okolo. Tenkrát to vypadalo, že k ničemu nebudou. Takže s tím praštil. Ale myslím, že to bylo i tak, že už se tam nemá co naučit.

J. N.: *Ten matfyz dělal tedy už ženatej?*

Ano. Než mu to povolili, to byl problém. Dělal ho dálkově. V té době už chodil do práce. Zlatnictví bylo ze začátku dost hezký řemeslo, ale potom degradovalo, protože se považovalo za buržoazní přežitek. Neměli práci a družstvo Soluna přešlo na výrobu holicích strojků. No a brácha tenkrát jezdil s dvoukolákem a rozvážel ty součásti holicích strojků po různých dílnách po Praze. Trošku to působilo tak, že je to na věčný časy. Brácha v montérkách, s dvoukolákem, a holicí strojky, ale pak se z toho vlastně dostal. Pokud vim, začal tam dělat nějakou jemnou mechaniku a jako první dělal pro betatron ten kanón, ze kterého lítaj elektrony, což byla tenkrát velká sláva. To si pamatuju, ten přístroj se pak doma dlouho válel. Tím se chytil, dělal pak mechanika ve výzkumáku vakuový elektrotechniky, kde se uchytil, a tam taky přišel k matice. Pak dělal mechanika na fakultě jaderné fyziky.

Dneska si myslím, že manuální práce, ačkoli to tenkrát tak nevypadalo, byla úžasná průprava. Když jsem chodíval někdy do Jirchářů, kde byly ty proslulý semináře, chodil tam například Němec, Hejdánek. Brácha měl ale v sobě tímhle tím řemeslem něco navíc. Nebyl vůči tomu Jirkovi Němcovi vůbec papírovej. To se mně ohromně líbí v tý jeho knížce o čase. Pasážím o mechanické hodinách absolutně věřím, to má ten brácha opravdu ošahaný, protože ty hodinky vždycky spravoval všem známejm, příbuznejm a mně taky.

J. N.: *Je to tedy tak, že když dělal zlatníka a potom mechanika, tak přitom vlastně ještě vždycky studoval?*

Študoval furt. Měl úžasný dílčí zájmy, kterejm se ale dycky strašně věnoval. Například ještě v dětství jsme psali knížky, takový malý monografie, a brácha dělal trošku vědecký. Zabejval se třeba heraldikou. Měl obkreslený všechny možný znaky a udělal z nich kartotéku. Byly to stovky znaků, a to bylo jen jedno období. Potom měl období kytek. Čekal, kdy vyjde botanické klíč, a naučil se každou kytku perfektně zařadit a do dneška to umí. Vždycky to dělal velice nenápadně, ale přitom tomu věnoval spoustu času. Botanik by se nad tím třeba usmál, ale vim, že to byl skutečně intenzivní zájem, a takovejhlech zájmů byla celá řada.

J. N.: *Teď si vzpomínám na Tomáše Jeníčka, kterej, když jsme byli v Heidelbergu, vyprávěl o tom, jak je tam před lety Jan Sokol v sousedním městečku prováděl po zámeckým botanickým parku a přitom jim dělal o všech kytkách přednášku. A Jeníčka udivovalo, odkad' to ví, odkad' to má.*

4. Při výletu s rodiči kolem roku třiačtyřicátého kreslíme Karlštejn. Kdo je kdo?

Brácha má myslím úžasnou schopnost, že nejenom ty věci nezapomene, ale oni se mu navzájem propojej. Má vhled do věcí jak po teoretický i po praktický, manuální stránce. Myslím, že k tomu přispěl i ten bolševik, když ho do tohodle všeho namočil. Mě pustili na střední školu a já jsem se cejtil trochu provinilej, že jsem vlastně kolaborant. Brácha jezdí s dvoukolákem a já si chodím na školu. Udělal jsem si pak pár průšvihů, abych to trochu zahladil.

Rozpomínat bych se mohl dál, protože s tím bráchou jsme prožili dobřejch dvaadvacet let takřka dennodenního kontaktu, a byly by to krásný vzpomínky.

Strejček byl farářem v Jablonném nad Orlicí a my jsme tam jezdívali na prázdniny. Brácha se tam strašně těšil. Na spodním cípu zahrady byl

výhled na dráhu, kudy jednou za den jel rychlík na Lichkov. Pohled na vlaky ho vždycky přitahoval. Když pak byl místopředsedou parlamentu, liboval si, že má z pracovní výhled na Wilsonku. U strejčka to prostě bylo něco fantastického. Celý to prostředí venkovský fary a samozřejmě zase knihovna. Také jsme jezdili k mamčině tatínkovi, kterej byl ředitelem na hvězdárně v Ondřejově. Tam jsme jezdili jako malí kluci. Byli tam začínající astronomové. Brácha si s nima už tenkrát povídal a brali ho docela vážně. To byli pozdějc docela proslavení lidé: Jarka Pernegr, Jiří Mrázek, Jožka Kleczek. S těmahle lidma tam brácha mohl komunikovat, kdežto já jsem byl pro ně naprostej pulec.

Podobně potom, když se přizemil do Patočkovy rodiny. Mohl velmi dobře komunikovat s Patočkou, což pro mě už bylo úplně mimo. Já jsem se vždycky o něj trochu bál, protože jsem měl pocit, že to Patočkovu myšlenku je takovej tank, kterej musí každého převálcovat. Ale brácha se nedal. S údivem jsem zjišťoval, že ten brácha je sice přejetej, ale gumovej, že se votřepe a jede dál.

J. N.: *Odkdy se znal Jan Sokol s Patočkou?*

Patočka byl otcův starej kamarád, byli spolu v Paříži ve třicátých letech. Co si pamatuju, otec jednou říkal bráchovi: „Hele, měl bys zajít k tomu Patočkovi, on je nemožnej, tam je nějaká elektrika, tam to vyhoří nebo něco.“ Bylo tam filosoficky řešený vedení pod kobercem, takže brácha to šel spravit. No a pak začala bejt Fanyňka na obzoru. Jednou jsem šel vedle bráchy a on měl na tý ruce nějakou divnou věc a to byla Fanyňčina ruka a to jsem hned pochopil, že je to ruka na rukávě...

Párkrát jsme pak byli na společnejch vejletech, pamatuju se, že jsme sbírali švestky, ale brácha byl na to chlupatej. Brzy nato se oženil. V domku se od rodičů oddělil zdí, ale jinak to asi nešlo. Celý to bylo vlastně takovej tatínkův patriarchát. Prostě ten dům si otec postavil, a marná sláva. Byl tam jako pán. Brácha, když se oženil, tak žili v přízemku. Potom si to brácha vyměnil s Patočkou, tam dole pak byl Patočka, a když tam měl ty svý semináře, bylo tam na chodbě vždycky spousta bot. Tatínek chodil obsluhovat kamna, kotel ústředního topení, a pokaždý nadával: „Tady se nedá chodit.“

Brácha si uhájl svoji samostatnost. V tom laskavým prostředí si vymocť samostatnost bylo dost obtížný. Tam nebylo nikdy zvykem nějak se pohádat, to neexistovalo, to ne, a o to obtížnější bylo nějak se odloučit. Prostě to tam prošláp. Jednou, moc o tom nemluvil, postavil přičku a do toho

udělal dveře, který se nezamykaly. Ale bylo to jasné. A to bylo dusno. To bylo symbolický vytvoření hranice. Tu zídku postavil v přízemku, kde byly malé pokojíčky. Nahoře by to bylo nemyslitelné. Dole jsme měli dětské pokojíček, pokojíček pro služku a pro prarodiče. Tam potom bydlel brácha a potom Patočka, když si to vyměnili. Dolejší chodbou se chodilo taky do sklepa a k ústřednímu topení, byl to jeden celek. Ale ten hořejší prostor je prostě nedělitelný.

J. Č.: Mluvil jste o domě jako o chrámovém, sakrálním prostoru, kde provinění není jenom provinění vůči zaběhanému pořádku, ale že je skoro až hříchem.

Trochu ano. Bylo tam zavedené, že když člověk zlobil, třeba praštil lžičkou na stůl ze vzteku, musil požádat rodiče o odpuštění s tím, že už to víckrát neudělá. Což je vlastně náboženský systém. To je vlastně přiznání viny, který vede k odpuštění. Byly doby, kdy jsme se nahoře modlili růženec. Byl tam oltáříček. Byla to součást rituálu. Potom je těžký jednat samostatně vůči takovému řádu. Ale zase na druhou stranu, když jsem letos byl na oslavě, tak tam Karlíček běhal, stejně jako jsme tam běhali my jako děti.

Já jsem pak problémy neměl. Žena měla se svejma rodičema opuštěně dům na Spořilově. Na Břevnově jsem nebydlel, nevím jak bych to řešil, bylo by to daleko složitější.

Rodiče se měli s Patočkovými velmi rádi. Společný soužití bylo velmi hezký. Patočka si např. chodil sednout nahoru na čaj. Otec byl výtvarný architekt, a i když byl moc vzdělaný, Patočkova filosofie nebyla jeho parketa.

J. N.: Když tedy vyměnili ten byt s Patočkou, tak už jste se s bratrem tak často nevidali.

Ne. Někdy k nám chodívali. Brácha mi na Spořilově pomáhal s takovou stavbou. To v těch dobách dost často dělal. Měli vlastně s klukama takovou stavební četku. Chodívali pomáhat různým lidem. On přitom ty syny úžasně vyučil všemu možnému řemeslu. U nás byli taky párkrát, vyzdívali dřevěný přístavek. Tenkrát měl na to brácha čas, byl velmi ochotný a pomáhal mnoha lidem. Měl pak třeba nějakou skvělou zubačku, a pak se ukázalo, že jí předtím vybetonovali septik. Zubařka jim pak za to spravovala zuby. V socialismu byl jiný způsob tržního hospodářství. Mělo to docela i lidské rozměry.

J. N.: *Jak se pro vás změnila poměry v sedmdesátých letech?*

V té době jsem byl dost mimo. Hodně jsem se věnoval rodině a měl jsem problémy s astmatem. Vzpomínám si ale na jednu příhodu, kterou mi tenkrát brácha vyprávěl. Brácha dělal s Václavem Bendou a oba je tenkrát chtěli za Chartu vyloučit z ROH a hrozilo jim, že je vyhodějí z práce. Brácha kvůli tomu obcházel lidi z ROH a říkal jim, ať to udělají, ať ho klidně vyloučej, že mu to nic neudělá. V klidu ho vyhodili z ROH, ale pak už ho nevyhodili z práce. Kdežto Benda tohle neudělal, ačkoli mu to brácha radil. Museli pak kvůli němu uspořádat čtyři schůze, ty lidi nikdy nesouhlasili, aby ho vyhodili z ROH. Šéfové už viděli červeně a dali nakonec kvůli němu svojit lidi z celého resortu. Pak už byli tak nepřítelny, že ho vyhodili i z práce. Benda šel potom do kotelny, kdežto brácha se tomu dost bránil. Pokud vim, na tu kariéru kotelníka moc nespěchal, a taky se tomu vlastně ubránil. Brácha halt byl jiného zaměření. Když se na brigádách sázely stromečky, ani by ho nenapadlo sázet je korunkou dolu.

J. N.: *Uvědomuju si teď, že mezi Janem Sokolem a lidmi, kteří se dostali do disentu v 70. letech, je určitéj rozdíl. Normalizace v 70. letech musela pro mnohý lidi znamenat životní zlom, se kterým se museli různě vyrovnávat, kdežto tvůj bratr si to vyzkoušel už předtím. Jinak řečeno, do kotelny, která se stala jakýmsi atributem mnohých disidentů, nespěchal, protože už jednou jezdil v montérkách s dvoukolákem...*

... on to viděl dost racionálně, jeho tam ta práce ve výzkumáku bavila. Nechávali ho dělat na nějakým projektu, jezdil do Ruska, do Maďarska do Enderu, měl s těma lidma výborný kontakty. Kromě toho začínal už popularizovat počítače. Tím si taky dělal jméno. Byl už známou figurou, nebylo by to pro ně bejvalo příjemný ho vyhodit. Byl by patrně už trochu chyběl. Docela se snažil rámce legality naplnit.

J. N.: *Jan Sokol vlastně už od učení žil jakoby na dvě „směny“, jedna v učení či zaměstnání a po ní vlastní studium a filosofie, další činnosti v to nepočítaje. Čím se začal prosazovat na „poli“ filosofie?*

Myslím, že to brácha začal dělat těma překladama. V té době zejména pro Vyšehrad, Tresmontant, Teilhard de Chardin, tím on vlastně ve filosofii začínal. To byly konkrétní věci, který občas měly šanci vyjít. V těch

nakladatelstvích bylo pár dobrých lidí, ale samozřejmě to vydávání bylo příšerně omezený. Například Vyšehrad mohl vydat čtyři knížky do roka. Tenkrát jsme s bráchou vydali knížečku *Evangelia pro děti*, to bylo v roce 1969, na chvostu krizových let. Vyšlo to tenkrát ve velkém nákladu, vydalo se toho 100 000 kusů a hned byly rozebrány. O obrázky k týhle knížečce jsme se nehádali. Ty byly bez jakéjkoli problémů, myslím, že se bráchovi docela líbily, a možná dokonce, že jsou lepší než ty pozdější. O ty pozdější ilustrace jsme se pak už hádali. Musím ještě jednou říct, že tyhle styty nebyly příjemný, ale byly to chvíle skutečných rozhovorů. Kdežto když se jen tak sejdem, tak vlastně nemáme o čem mluvit. Každý máme svět úplně jinde, a tak se ptáme, co dělá ten, co dělá onen, a to mě trochu mrzí. Brácha má spoustu iniciativ, kdežto výtvarnictví jde trochu do osamění.

J. N.: Původně jsme se chtěli zeptat na Janovy osobní cíle či ideály a jejich případnou proměnu, a to zvlášť třeba v souvislosti s disentem v 70. letech, ale teď do popředí spíš vystupuje cosi, co bych nazval střízlivostí...

Možná kdybys promluvil s takovejma lidma, jako je Václav Žák nebo Václav Trojan, to byli jeho spolupracovníci ve Výzkumném ústavu matematických strojů a tam s nima prožíval tyhle léta. Tam brácha odved dost práce, ty lidi ho tam měli rádi a jeho to bavilo. Jednalo se o koordinaci počítačových systémů v rámci RVHP. Oni v tom byli dost úspěšní. Já myslím, že tohle brácha nebral na lehkou váhu. S Václavem Žákem se znají dlouho, byli pak spolu v Občanském hnutí. Se mnou brácha v té době takový věci neprobíral.

Jinak si myslím, že brácha je člověk konkrétních příležitostí, vždycky se chopit a držet, s tím, že se pak ukáže, co se z toho vyvrbí...

Ale já mám pořád pocit, že jakmile člověk mluví k nějakému výročí, tak je to trochu chvalořeč. Myslím si, a teď je to možná ta špičatost toho mladšího bratra vůči staršímu, že by slovo měli dostat také případně nějaký oponenti, a to ne pro nějaký hloupý napadání, jak se to občas stávalo v posledních letech, ale proto, aby se otevřel dialog. Já mám z toho našeho vztahu trochu pocit, že toho dialogu by mohlo bejt víc.

Pohádali jsme se třeba kvůli tomu *Čtení z Bible* a já jsem mu prostě ke konci řekl pár věcí, který mně přišly důležité. Na té původní knížce *Poselství Ježíšovo* se mi líbilo to, že tam ty obrázky členěj jenom text a jinak je ten text neporušen; a tady prostě jsou titulky a vysvětlivky. Chtěl jsem,

aby byly na straně, bokem. „Zatčení a soud“ – to je novinový titulek, to v Písmu není, nebo „legie je oddíl...“ – to je kantorské. Tenkrát jsem se pokusil bráchovi říct, že se mi tam prostě něco nelíbí, ale nebyla s ním řeč. V krásné knize Pavla Rejchrt *Pozdní syn království*, která vyšla několik let poté, jsem našel úryvek, který jistým způsobem supluje mou opožděnou argumentaci:

„... kam jsem měl Pane odnést a kde ještě výrazně zúročit tak nevidanou hřívnou, odezvu Tvého vlastního hlasu ... jak jsem ji ještě měl jinak a přesvědčivěji vyjádřit než opisy a obměnami toho dávného jadrného jazyka, a pokud jsem vídal, že je ten jazyk přemnoha svým potomkům dnes ještě snad cizejší než latina, a pokud jsem nahlédl v soudobý překlad Písma ne nepodobný magazínu s vědecky vyčpělou řečí, s drobením na odstavce opatřené poutačovými titulky, v celou tu bídu pořízenou skupinovým úsilím tolika doktorů a profesorů, jak jsem se, Pane, měl pustit toho starého prámu, na kterém moji otcové přeplovali sem a tam Jordán ...“

Řekl bych, že v tomhle textu je patrněj osten vůči ekumenickému překladu. Tu kritiku je ale možné vztáhnout i na naše *Čtení z bible*.

J. Č.: *Přitom jste chtěl při práci na Skovorodovi, aby vám vysvětlili, co ty symboly znamenají.*

To je ale něco jinýho. Potřeboval jsem vysvětlení, abych mohl kresby zjednodušovat, zobecňovat. Zatímco tady mi připadá, že jsou to vysvětlivky banalit. Něco mi tam halt nehraje.

J. Č.: *Napadalo by vás něco k tématu: určitá nesnáze ve vztahu člověka, který je výtvarník, a toho, kdo se zabývá jazykem, diskurzivitou, která se sama v sobě obhazuje. Přestože i obraz se odehrává v přísně významově strukturovaném prostoru, přeci jen rozhodnutí jsou do jisté míry intuitivní, tedy postrádají obhajující komentář. Zatímco řeč se sama stáčí k vlastnímu prosvětlení.*

Když jsme se hádali o Skovorodu, tak jsem říkal: „Prosím tě, tohleto je řemeslná věc, trochu mě ber jako řemeslníka. Stejně jako se nedá rytina perokresbou překreslit, nemůžeš ani chtít po malíři pokojů, aby dával přes hlinku latex, protože to spadne.“ A brácha řekl: „A nespadne.“ A já jsem byl zase v háji. Zdánlivě jsem volil příklad ze své branže, jenže brácha těch pokojů vymaloval víc než já.

J. Č.: *Na tom je vidět, k čemu vede špatně použitý průměr v argumentaci. Se špatným průměrem se spláchne taky argument, byť by za ním byl intuitivně správný postoj... Zároveň je obtížné dávat příklady z vašeho oboru, proto snad hledáte příklady v ostatních odvětvích, kterým váš bratr rozumí líp.*

Pro mne to byla ale vždy krásná práce, ať už šlo o Skovorodu nebo o *Čtení z bible*. Jsem za to rád, ale teď, když to v celku vidím, přijde mi, že to není ono. A mrzelo by mě, kdyby brácha byl takovej člověk, s nímž je těžké se dostat do konfliktu.

J. N.: *Zdeněk Pinc, když se na letní škole představuje a charakterizuje přítom sebe i Jana Sokola, tak prváky varuje před tím, že Jan Sokol občas „bejvá nevrlej“.*

Já vždycky s obdivem sleduju, jak mluví s Fanynkou. Protože Fanynka má zcela svoje nezávislé názory (při naprosté loajalitě) a brácha vždycky velmi pozorně poslouchá a pak řekne: „Ale tak to není“ a pak to velice pečlivě vykládá. Nikdy jí však neřekne: „Řikáš nesmysly.“ Fanynka prostě má na to, aby si myslela něco jinýho. Vydržela to po celou dobu manželství. Je to osobnost. Myslím, že je jejich manželství živý. Brácha je samozřejmě nevrlej, obzvláště když byl ministr, ale prostě Fanynka si tohle uhlájila. Myslím, že takovej postoj je vlastně podmínka nějakýho živýho vztahu.

Ale na druhou stranu si myslím, že by před kritickým nálezem neměl bejt nikdo chráněnej, ani brácha. Když je někdo jednička, tak je halt jednička, ale je to trochu smutný, neboť to vede do osamělosti. Vlastně se mi zdálo, že něco z toho, co se některý kritiky snažily říct, i když patrně nepřijatelnou formou, že něco z toho jsem slyšel i z úst lidí, který bráchu maj velmi rádi... Michal Janata bráchovi tenkrát napsal na *Čas a rytmus* recenzi. Psal v ní o chybějícím rubatu (v souvislosti s výkladem rytmu brácha opomenul rubato). Brácha se sice v první chvíli trochu naštětil, ale pak jsem slyšel, či někde četl, že to vlastně přijal, dokonce psal někde o tom, jak mu někdo právem vytkl, že mu tam chybí rubato...

Co se týče kreseb, snažím se pokračovat dál, ale tady se prostě s bráchou už úplně rozcházíme. Mám pocit, že brácha o to už nemá zájem, protože jsem ho třeba zval sem, aby se přišel podívat, ale nepřišel. Navíc má hodně svehch věcí a málo času, ale je to stejný jako i v případě Skovorody, kdy vlastně taky nedošlo k dialogu. Tenkrát jsem dělal ty věci pak dál, protože mně přišlo, že je to hrozně zajímavý. Předlohy i ilustrace byly staré, barokní holandské rytiny, které se nedaly z technických důvodů reprodukovat.

Ostatně Skovoroda si je taky neuměle překresloval. Šlo o to je překreslit, aby to (při dost mizerném tisku) vyšlo. Vlastně šlo o to, pořídit kopie – spor byl o to, jestli se dá kopie dobře udělat; já jsem byl skeptičej, zvlášť při převedení z mědirytiny do perokresby (z toho to pejorativní o ženě z domácnosti), a jak jsem to kreslil, symboly mě začaly zajímat. Třeba u kresby lodi v přístavu jsem si říkal: proč mám kreslit nějakou barokní brigantinu, když jsem ji nikdy neviděl a naopak loď v přístavu je předveditelná na louži s kusem dřeva. Začal jsem zjednodušovat, což mě vždycky bavilo – chtěl jsem destilovat – ale to už investor (Fanyinka) nechtěl a pohádali jsme se. Překreslují-li se rytiny, pak se to dostává trochu do neprofesionální roviny, a proto jsem ty symboly nechtěl jednoduše překreslovat, ale snažil se je domejšlet. Ty rytiny, to bylo takový barokní vyprávění. Narazil jsem kupodivu v momentě, když jsem chtěl, aby mi Fanyinka s bráchou řekli, co ty symboly znamenají. Mně se prostě zdálo, že by to byla tenkrát taková šance v dobách, kdy nevycházelo nic. Zase na druhý straně bráchu chápu. On má skepsi vůči umělcům a právoplatnou. Jsou to pro něj v podstatě exhibicionisti, který se předvádějí a využijou jakékoli zakázky, aby se ukázali. Měl jsem pocit, že to v mém případě tak není. Skepsi chápu, tu máme společnou, ale já mám halt tu smůlu, že do toho oboru fušuju. Tenkrát jsem chtěl, aby to dělal Miloš Ševčík. Ale brácha chtěl, abych to dělal já, a řekl: „Proč si z toho cuknul?“ Miloš by to rád dělal a já jsem si myslel, že by to dovedl udělat velice realistický. Dělal suchý jehly. Bylo by to zajímavý a nový.

Nakonec jsem ustoupil, rychle vše překreslil. Vyšlo to pod jménem Miloše Ševčíka, protože Jaroslav Vrbenský nechtěl, aby v té knížce bylo těch Sokolů víc. Jarda Vrbenský, bráchův kamarád, byl dlouho v kriminále, protlačil do nakladatelství Vyšehrad spoustu bráchovejch překladů. Byl to člověk, kterému se potom, co se vrátil z kriminálu, dařilo protlačit spoustu vynikajících knih. A to bylo v těch nejhorších letech. Uměl šibovat s úvodama, aby to vypadalo. Například vydal *Citadelu*, což bylo v té době obdivuhodný. Jarda Vrbenský je úžasnej člověk.

Skovoroda neuráží, ale pro mě je tam kompromisu trochu moc. Kreslil jsem ty symboly dál, ale už jsme o tom nemluvili. Namaloval jsem to, oni to přijali tak, že jsem hodnej, že jsem se vlastně jako podrobil, že jsem to udělal, že to je hezký atd. A ono to je hezký, no ale není to ono...

Myslel jsem si, že pokud se to dotýká nějakých obecnějších témat, což se dotýká, tak že by se to dalo, že je to příležitost, ty věci udělat prostě současně, a to mně přišlo strašně zajímavý. Samozřejmě, že bych to dělal

patrně nepochybně déle, patrně bych to do té doby nebyl stihnul, ale mně by nevadilo to, kdyby třeba ten brácha po půl roce přišel a řekl: „Jaks to teda vlastně myslel?“ a já bych mu to ukázal. A to by byl ten kýženej dialog. Ale už to zůstalo na tomhle a hotovo – dobrý, hodnej, všecko se povedlo, jsme dobrý.